

1907.

15/2-1949

1904
-64!

100416

1564

Morgenbladet

Nr. 38 — 1949

Fredlysing eller stormaktallianse?

Av overlæge Johan Scharffenberg.

II.

Allerede før sin offisielle anerkjennelse av unionsoppløsningen hadde Storbritannia hemmelig lovet Norge at Novembertraktaten av 1855 skulle bli erstattet av en ny traktat med britisk garanti for Norge.

Kronprins Gustaf forhandlet i mai 1905 gjennom den britiske sendemann i Stockholm om Novembertraktatens avløsning etter et unionsbrudd og 3. juni 1905 i Berlin med rikskansler von Bülow om en ny traktat mellom Sverige og stormaktene, men de senere forhandlinger førte bare til opphevelse av Novembertraktaten for Sveriges vedkommende.

Den første egne norske utenriksminister Løvland ønsket at Norge skulle erklære sin permanente nøytralitet og få den «anerkjent» (ikke «garanteret») av de fire stormakter, eventuelt også andre stater. Men samtidig ville han ha fastslått rett for Norge til å bistå Sverige og Danmark ved krigsfare. Denne merkelige form for permanent nøytralitet ble kritisert sønder og sammen i stormaktenes innbyrdes drøftelser, og Russland foreslo med tilslutning av Tyskland en meget farlig traktat om nøytralisering av Norge, uoppsigelig fra norsk side. Tyskland ville ikke samtykke i nøytralisering av Danmark. Storbritannia var villig til nøytralisering av både Norge og Sverige, men motsatte seg nøytralisering bare av Norge. Tyskland tydet dette som bevis for at Storbritannia under en krig ville okkupere havner på Norges vestkyst.

De lange forhandlinger endte med den like skadelige som intetsigende og nedverdiggende Integritetstraktat av 2/11-1907 mellom Norge og de fire stormakter. Dermed trakk Norge stormaktene inn i sin utenrikspolitikk.

Etter fransk forslag tilbød Sverige å slutte seg til traktaten som garant, men dette avviste Løvland som ydmykende for Norge.

Traktatens praktiske følge ble ny forbitrelse i Sverige som med logisk rett følte den som rettet mot seg, og stigende forsvarsnihilisme i Norge. (Personlig var jeg en bestemt motstander av traktaten fordi jeg alltid har ønsket stormaktene holdt utenfor skandinavisk politikk.)

Traktaten var et vitnesbyrd om Norges umodenhet i utenrikspolitikken. Etter norsk oppsigelse bortfalt traktaten 1928 (ikke 1917 som det merkelig nok står i historiske fremstillinger av professorene Kellhau og Bergsgård).

Under den første verdenskrig erklærte de tre skandinaviske stater seg nøytrale. Mellom Norge og Sverige ble det 8. august 1914 sluttet en diplomatisk avtale om å utelukke muligheten av «at det ene rike ikke treffer flendtlige forføyninger mot det annet».

I Sverige var det en ganske sterk aktivistisk-nasjonalistisk bevegelse for deltagelse i krigen på Tysklands side, med brodd mot Russland, men det lyktes regjeringen å bevare nøytraliteten. Da Tyskland opptrådte truende mot Norge, intervenerte Sverige i Berlin til beste for freden.

De skandinaviske stater meldte seg inn i Nasjonenes Forbund (Jeg var en motstander av Norges innmeldelse). Troen på N. F. som

fredsgaranti førte til at flere stater innskrenket sitt forsvar, således også Sverige, men Norge mest av alle.

Opprinnelig ble det hevdet at medlemskap i N. F. var uforenlig

med nøytralitet, men det ble dog straks innrømmet Sveits en særstilling, det forbeholdt seg fremdeles å være permanent nøytralt, å stå utenfor militære sanksjoner og ikke tillate gjennommarsj av tropper. Selv med disse innrømmelser var det ved folkeavstemningen nok så knepent fertall for Sveits' inntrøden.

Etter fiaskoen overfor Italias overfall på Etiopia erklærte de skandinaviske og andre mindre stater seg i 1936 uforpliktet til deltagelse i militære sanksjoner, altså skulle nøytralitet kunne forenes med medlemskap selv om N. F. utpekte en stat som angriper.

Krigsskyene samlet seg over Europa etter at Hitler ble rikskansler 30. januar 1933.

Men i 1933 vedtok Norge en ny hærordning som ytterligere nærmet landet til «etiketteforsvar» og avvæpning.

Sverige begynte en sterk opprustning fra 1936, men det uforholdsmessig dårligere rustede Norge fulgte bare nølende etter, og ved utbruddet av den annen verdenskrig 3. september 1939 var hærordningen av 1933 ikke på langt nær gjennomført.

De tre skandinaviske stater erklærte seg nøytrale.

Jeg kan ikke her gjennomgå de forhold som førte til 9. april 1940, min overbevisning er at Tyskland fant skandinavisk nøytralitet best stemmende med sine egne interesser, men ikke kunne finne seg i stansning av malinutførselen via Narvik eller i britisk okkupasjon av norske havner. Storbritannia og Frankrike forberedte slike planer og ville trekke Norge inn i krigen, det uttalte Koht i rene ord i Stortingets utenrikskomité 22. desember 1939.

De norske statsmakter ønsket oppriktlig å holde Norge utenfor krigen, men gjorde England store innrømmelser ved avtalen om handelsflåten, og de overvurderte den engelske flåtes evne til å hindre en tysk invasjon i Norge. Vestmaktene gikk ut fra at Norge ikke ville gjøre alvorlig motstand mot en britisk-fransk invasjon. Dette visste Tyskland og besluttet å komme vestmaktene i forkjøpet.

Okkupasjonen av Danmark var bare et ledd i okkupasjonen av Norge og en følge av den samme politikk.

Hadde Norge — og dermed Danmark — kunnet holde seg utenfor krigen som Sverige, ville neppe et eneste fornuftig menneske nå avvise tanken om nordisk nøytralitet i en eventuell tredje verdenskrig.

Men utenriksminister Trygve Lie

Fort. side 6.

Fredlysing eller -

(Forts. fra side 3.)

erklærte allerede høsten 1940 at Norge hadde oppgitt selve nøytralitetslinjen, ikke bare i den pågående krig, men for fremtiden.

Det er en nærliggende psykologisk gisning at man ville forebygge drøftelse av skylden for invasjonen ved å legge den på selve nøytralitetspolitikken.

Feilen var at den norske regjering ikke hadde forstått at nøytralitet, overhodet enhver selvstendig utenrikspolitikk, krever et sterkt forsvar, og at den mente å kunne spare på forsvarsutgiftene i tillit til England.

At den norske regjering ikke hadde kløkt og kraft nok til å gjennomføre en upartisk nøytralitetspolitikk, beviser ikke at en slik politikk i seg selv er uriktig. Dette er enten en grov tankefeil eller en tilsmikelse. Følgen ble fem års okkupasjon og den fortvilet vanskelige stilling i dag, men man bør kunne forstå at Sveriges regjering og riksdag vil forsøke å holde riket utenfor en truende tredje verdenskrig når det lykkes dem å fædte freden i de to foregående krigene, ja, helt fra 1814.

*

En inngående drøftelse av nøytralitetspolitikken sine prinsipielle riktighet, ja, dens moralske høyhet overfor krigspolitikken, ville kreve for stor plass. Uttrykket «nøytralitet» er misvisende, hvis det tydes som likegyldighet.

Fredlysing er et bedre uttrykk for den samme mening. Stormaktene kaster smuss på nøytraliteten som et utslag av de små staters egoisme, feighet og kremmerånd; de vil tjene på krigen og «la andre bli for seg». Men det er stormaktene selv som i egen interesse vil trekke de små statene med i den krigsgalskap stormaktspolitikernes udugelighet eller kynisme slipper løs.

For selve prinsippsspørsmålet og nøytralitetslærens historiske utvikling henviser jeg til den danske diplomat dr. juris Georg Cohn's grunnleggende avhandling «Neo-Neutralitet» (1937). Jeg vil bare gjengi litt, av hans slutningsord (s. 462):

«Neo-Neutraliteten nægter at følge Angreblæren i disse Forsøg paa at fremkalde Krigsstemming gennem en Appel til Moral og Ret. Den staar paa det Standpunkt, at der paa dette Omraade ikke gives noget højere moralsk eller retligt Bud end saavidt muligt at holde sit eget Lands Befolkning udenfor Krigen og efter Evne ogsaa hjælpe de af Krigen ramte Lande til snarest muligt at slippe ud deraf. Neo-Neutraliteten proklamerer Krigens Diskvalificering paa alle Omraader, ogsaa paa Moralens og Rettens. Det kan efter dens Opfattelse ikke være i Overensstemmelse med Moralens eller Ærens Bud at melde sig som Deltager deri.»

Mitt syn er dette:

Fred er kultur.

Krig er barbari.

Frivillig bør intet kulturfolk gå til krig, bare som nødverge overfor angrep.

En ny verdenskrig med atombom-

ber, radioaktivt støv, bakterier osv. vil true den europeiske kulturs liv.

De skandinaviske folk hører til verdens fremste kulturfolk, navnlig er de kommet lengst av alle i å heve hele folkets leveste og opplysning. Derfor er det ønskelig at Norden blir liggende fredlyst som et hjem for fornuft og menneskekjærlighet i en forrykt verden.

Det samme gjelder Sveits som sannelig holder demokrati og frihet like høyt i ære som noe annet land og har øvet et storartet humanitært arbeid under verdenskrigene, samtidig som det med svære ofre verget sin egen fred.

Sveits har ikke meldt seg inn i F. N. fordi det ikke vil oppgi sin rett til stedsevarende nøytralitet.

De nordiske folk bør først søke klarhet over om fredlysing er ønskelig. Er deres flertall enig i dette prinsippsspørsmål, blir det våre politikeres plikt å undersøke om fredlysing er mulig, og av ytterste evne søke å formå stormaktene til å la de små stater som er uten skyld for krigsfaren, være i fred, men med plikt til etter evne å hjelpe ofrene for en vanvittig politikk.

Siste artikkel handler om fredlysingens mulighet.

Johan Scharffenberg.

*

RETTELSE

I den første artikkel i nr. 37 skal en setning på tredje side, annen spalte, lyde:

«Enhver stats relative selvstendighet er direkte proporsjonal med dens økonomiske og militære makt».